

Jenei György

Az alsócsernátoni Haszmann Pálról elnevezett múzeum története, nemzeti jelentősége

Haszmann Pál Péter emlékére

The History and National Significance of the Pál Haszmann Museum in Alsócsernáton

In Memory of Pál Haszmann

Mottó

„Mert azt tanultam mindenütt, azt láttam minden nagy nemzetnél, hogy az apák dolgát folytatják az utódok... Ugyanezt látjuk északon és délen minden olyan nemzetnél, akihez mi tanulni járunk, hogy – hazajöve – lebecsülhessünk mindent, ami a miénk, merthogy itthon nincsen készen akkora kultúra, akkora művészet, mint amilyet hozhatunk könnyen, készen – külföldről. Mert nekünk azt előbb csinálnunk kellene. Mert össze kellene szednünk, nagy fáradtsággal az ország minden részéről a széjjel szórt köveket, hogy azokkal a magunk képére építhessünk. És ehhez hit is kellene, és nagy fanatizmus is, és rettenetesen sok munka...”

(Kós Károly)

Összefoglalás

A tanulmány részletesen leírja azt a Hungarikumot, amely a Kárpát medence szélén, a Székelyföldön, Alsócsernátonban található. Bemutatja a Táj múzeum történeti gyarapodását az 1973-as alapítástól kezdve. Sorra veszi a múzeum értékesebb gyűjteményeit, amelyek közül nem egy, nemcsak Erdély szerte, hanem a Kárpát medencében is páratlanok. A tanulmány áttekinti ezeket a gyűjteményeket, amelyek közül különösen értékesek az alapkiállításon megtekinthető 16-17 századi, tárgyi néprajzi szempontból páratlan festett bútorok, csempék stb.

DR. JENEI GYÖRGY, az MTA Doktora, Professor Emeritus, Budapesti Corvinus Egyetem (gyorgy.jenei@uni-corvinus.hu).

Részletesen jellemzi a mezőgazdasági gép gyűjteményt, bemutatja a kályhamúzeumot, a temetőt, a székelykapukat, a skanzen alkotó egykori székely házakat. Foglalkozik a múzeum kapcsolati hálózatával, amely – a vendégkönyv és a levelezések tanúsága szerint – az egész világot átfogja. A tanulmány méltatja a Táj múzeum szerepét a magyar állam szuverenitásában és a kultúr nemzet építésében. Érzékelteti, hogy a múzeum – tárgyi és szellemi néprajzi értékei alapján- kiemelten nemzeti jelentőségű azon intézmények között, amelyek a Kárpát medence határon kívül élő magyarságának körében található azért, mert nemcsak az autonóm székely kultúra tárgyi és szellemi néprajzi megjelenítése, hanem összmagyar szempontból is számottevő értékű.

Kulcsszavak: Székely Táj múzeum, Hungarikum, szerepe a kultúr nemzet építésében, a Táj múzeum nemzeti jelentősége

Summary

The study provides a detailed description of the Hungaricum item located in Alsócsernáton, on the edge of the Carpathian Basin, in Székely Land. It presents the historical development of the Regional Museum from its founding in 1973. It lists the museum's valuable collections, many of which are unparalleled not only in Transylvania but also in the Carpathian Basin. The study examines these collections, with a particular focus on the remarkable 16th and 17th-century painted furniture, tiles, and other artifacts showcased in the permanent exhibition from a material and spiritual folkloric perspective. It provides a comprehensive characterization of the agricultural machinery collection and introduces the tile stove museum, the cemetery, the Székely gates, and the former Székely houses that make up the open-air museum. It delves into the museum's network of connections, which, as evidenced by the guestbook and correspondence, spans the entire world. The study praises the role of the Regional Museum in asserting Hungarian sovereignty and contributing to the construction of the cultural nation. It demonstrates that the museum holds exceptional national significance among institutions catering to the Hungarian diaspora beyond the borders of the Carpathian Basin. This is due not only to its portrayal of the tangible and intangible aspects of Székely culture but also to its considerable value from an all-encompassing Hungarian perspective.

Keywords: Székely Regional Museum, Hungarian cultural heritage, role in cultural nation-building, national significance of the Regional Museum

---

BEVEZETÉS

A „széjjel szórt köveket” az alsócsernátoni Haszmann Pál Múzeumban összeszedték. A múzeum Székelyföld Háromszéknek nevezett részén, Kézdivásárhelytől 9 kilométerre fekvő faluban, Alsócsernátonban, a Damokos-kúriában és a kúriát körülölelő, skanzenként kiépített, 2 hektárnyi területen kereshető fel, és jelenleg is gyarapítják, fejlesztik. A múzeum kapcsolati

hálója az egész világra kiterjed. Ezt tanúsítja egyrészt, hogy a kiállított gyűjteményeket évente 15 ezren tekintik meg Erdélyből, Magyarországról és a világ minden tájáról. Másrészt nemcsak magyarok, hanem a páratlan tárgyi néprajz emlékei iránt érdeklődő románajkú és külföldi turisták is. III. Károly brit uralkodó is meglátogatta a múzeumot még trónörökös korában, 2017-ben. A vendégkönyv tanúsága szerint a múzeum nemzetközi vonzókörzettel rendelkezik, amelynek egyik súlypontja a Székelyföld, a másik Erdély, Magyarország és a Kárpát-medence. Azonban találhatunk látogatókat Európa sok országából, az Egyesült Államoktól Ausztráliáig. A múzeum első 35 évét vizsgálva kirajzolódik a múzeumba érkezők származási helye és az, hogy egyre szélesebb körben lesz ismert az intézmény (Dimény-Haszmann, 2021:173-175). A múzeum számos partneri kapcsolatot ápol és nemzetközi méretű a levelezési kapcsolat rendszere (a levelezési kapcsolat szerepéről a kapcsolati hálóban lásd részletesen Dimény-Haszmann Orsolya, 2021:15-162). Mindez megalapozza, hogy a múzeumot Hungarikumnak minősíthetjük. A Haszmann Pál Múzeum a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum egyik külső egysége. Jelenlegi fenntartója Kovászna Megye Tanácsa, amely 4 státuszt folyamatosan finanszíroz. 2013-ban a meghatározó szellemi kultúrát képviselőknek járó Magyar Örökség díjjal ismerte el Magyarország a Haszmann Pál Múzeum tevékenységét.

TÖRTÉNETI ADALÉKOK¹

Néhai idős Haszmann Pál 1930-tól gyűjtött cseréptöredéket, kőbaltákat, háló- és orsónehezékeket és más tárgyakat, amelyeket Alsócsernáton és Felsőcsernáton, valamint a környező települések lakosai szívesen ajándékoztak a helyi tanító úrnak. Haszmann Pál és felesége, néhai Haszmann Pálné (szül. Cseh Ida) magángyűjteményüket ajánlották fel 1973-ban a létesítendő Csernátoni Múzeum részére. Adományozó és alapító levelükben feltüntetett, több mint 8000 darabból álló gyűjteményüket adták át az akkori Megyei Múzeum vezetőinek, azzal a kikötéssel, hogy ezt a törzsanyagot semmilyen körülmények között ne lehessen Csernátonból elvinni és más gyűjteménybe olvasztani. Fontos záradék volt a fentiek mellett az a kitétel és elvárás, hogy a Csernátoni Múzeum anyagának gondozói elsősorban a család tagjaiból és azok leszármazottjaiból kerüljenek ki. Ezekkel a feltételekkel a múzeumot 1973. február 25-én nyitották meg. (Lásd erről részletesen: Székely, 1973:13; Kovács, 1973:6-7; Cseh Gusztáv, 1973:6-7; Mátyás Árpád, 1973: július 14).

1999-ben a múzeum vezetősége az alapító id. Haszmann Pál tiszteletére szorgalmazza az intézmény róla való elnevezését, amelyet a Kovászna Megyei Tanács városrendezési és fejlesztési, környezetvédelmi és műemlékvédelmi szakbizottsága el is fogadott. Az 1999. október 25-i névadó ünnepség keretei között az 1999. október 21-i határozat alapján hivatalosan megkapja a „Haszmann Pál Múzeum” nevet. Gyűjteményének java részét néprajzi anyag képezte. Éppen ezért sokan használják a tájmúzeum, szabadtéri néprajzi múzeum, állandó néprajzi kiállítás megnevezéseket is. (A múzeum alapítását, annak előzményeit és a múzeum történetét részletesen áttekinti: Dimény-Haszmann, 2021: 27-164).

Ilyen előzmények után, a kúriában berendezett alapkiallítással, gazdag népi, régi bútor, csempe, kovácsoltvas, és más néprajzi értékű tárgyakkal nyitotta meg kapuit a múzeum.

Párhuzamosan az első berendezéssel fogalmazódott meg a telek adta – skanzen építési – lehetőség hasznosításának gondolata. Itt elsősorban a térségre jellemző népi építészeti emlékekre: székelykapuk, és székely házak faragott feliratos mennyezettartó gerendáikkal berendezve, ványolók, szövőszék, háztartási eszközök elhelyezésére, malom, kocsiszínek, régi mezőgazdasági gépek és tárolóeszközök gyűjtésére és ennek az anyagnak a szabadtéri kiállításon való bemutatására gondoltak. A vidék méhészkedési múltjának, tárgyi és szellemi anyagának bemutatása ugyancsak kezdettől fogva gyarapodott. A székely falvak temetőképének (kopjafák, keresztek, sírkövek) megjelenítését is szem előtt tartották, mint ahogy a faragott és feliratos kö emlékeket is (középkori ablak- és ajtóbélletek) a kiállítási tervbe illesztették. Külön érdekesség a múzeum udvarán 1973-ban feltárt 7–9. századi, földbeásott kőtűzhelyes lakás és más régészeti leletek konzerválása és helyszíni kiállítása.

Haszmann Pál alapította a múzeumot és azóta a múzeumot ki- és felépítették, mert az azóta eltelt időszakban Haszmann Pál akaratának megfelelően munkáját fia, Haszmann Pál Péter vezetésével a család tagjai folytatták. Ikertestvére, Haszmann József, a múzeum mellett működő Csernátoni Népfőiskolát vezette. Napjainkban már a harmadik nemzedék, Haszmann Gabriella, Haszmann Lajos, Haszmann László, Haszmann Antal és Dimény-Haszmann Orsolya (az alapító Haszmann Pál unokája) folytatják az elődök munkáját. Haszmann Pál Péter nemrég, 2021-ben bekövetkezett halálát követően, a múzeum vezetését Dimény-Haszmann Orsolya vette át.

Haszmann József ugyanakkor népi fafaragóként vált ismertté, számos kiállítása volt. 1978-ban például Kolozsvárott rendezték meg az erdélyi sajtóban több újság és folyóirat által is méltatott kiállítását, amelyek közül megemlíjtük Muradin Jenő tudósítását (a Hét című folyóiratban jelent meg), valamint azt, hogy az Utunk című folyóiratban egy lapszám teljes oldalát Haszmann József fafaragásai illusztrálják (Utunk, 1978:7).

A harmadik nemzedék bekapcsolódott nemcsak a múzeumi, hanem a népfőiskolai munkába is, Haszmann Gabriella rendszeresen oktat bútorfestést és önálló kiállításokon is bemutatta munkáit, a fiúk, László, Lajos, Antal és Gabriella férje, Zoltán pedig a fafaragó műhelyben tevékenykednek, számos fejfát és székelykaput állítottak szerte a nagyvilágban.

A múzeumi „építkezés” folyamatos, a múzeumi anyag napról napra gyarapodott és gyarapszik. A nagyértékű gyűjteményt rendszerezték, tartósították, a tárgycsoportokat gazdagították és időszakos bemutatást szolgáló kiállításokat is rendeztek. A múzeum látogatottsága évről évre növekedett, és nemcsak a környékről, hanem távolabbi vidékekről, határainkon belülről és kívülről is jöttek szép számmal látogatók, érdeklődők. A múzeum elmúlt évtizedeinek számvetéséhez az is hozzátartozik, hogy a látogatók elismeréssel, megelégedéssel, hitben és lélekben, etnikai hovatartozásuk tudatában megerősödve távoznak Csernátonból. Ennek egyik példája Pálffy Lajos – talán kissé elfogult – véleménye, miszerint:

„Ha pedig egy utazó keresné a »világ legjobb múzeumát«, akkor egészen az erdélyi Háromszékig, ott is pedig Csernátonig, pontosabban Alsócsernátonig kell elmennie. Ott már aztán mindenki megmondja, hol is van Damokos Gyula egykori kúriája, amiben most a Haszmann Pál Múzeum található. Ami tényleg a világ legjobb múzeuma”. (Pálffy, Magyar Hírlap: 2022,05.09.)

A MÚZEUM GYŰJTEMÉNYCSOPORTJAI

A Haszmann Pál Múzeumban 16 különböző gyűjteménycsoport található. Ezek a következők:

- Helytörténeti szellemi és tárgyi anyag
- Hagyományos mesterségekhez kapcsolódó tárgyi és szellemi anyag
- Székely festett bútorok, népi bútorok gyűjteménye
- Faragott és feliratos gerendák, tornácoszlopok és tornácdeszka-kivágások gyűjteménye
- Használati és díszkerámia – üveg- és porcelángyűjtemény
- Népviselet, szőttes, varrottas, hímzés
- Művelődéstörténeti szellemi és tárgyi anyag
- Régi könyvek, okmányok, levéltári anyag, gyászjelentők, régi fénykép- és hanglemeztár
- Numizmatikai gyűjtemény
- Kőzet- és ásványgyűjtemény
- Régészeti anyag
- Képzőművészeti gyűjtemény
- Temetőkultúra tárgyi anyaga (fejfák, keresztek, sírkövek)
- Régi mezőgazdasági szerszám- és gépgyűjtemény
- Technikatörténeti emlékek és annak gyűjteményanyaga
- Más jellegű, kisebb tárgycsoportok.

A gyűjtemények együttesen több mint 40 ezer leltározott tárgyat tartalmaznak, muzeális, illetve eszmei értékük felbecsülhetetlen értékű.

NÉHÁNY GYŰJTEMÉNY RÉSZLETESEBB ISMERTETÉSE

A Haszmann Pál Múzeum kertjébe áttelepített székely házak, székely kapuk, vízimalom – a székely népi építészeti örökség egy-egy jellegzetes típusa – adja a skanzen jelleget. A székely házakat fából, sátozottal építették, zsindellyel födték. Ezek többszintű, ereszes és tornácos székely háztípusok. A házak korabeli bútorzattal, berendezéssel, tárgyi emlékeanyaggal, eszközökkel a régi falusi élet hangulatát idézik, akár csak az eredeti formájukban felállított, restaurált régi háromszéki székelykapuk, mint Dimény-Haszmann Orsolya írja: „A gyűjtemény legrégebbi darabjai a 16–17. századi ekepapucsok, faásók, favillák, faboronák, fahengerek, díszített kapák, sarlók, lószerszámok, kengyelek, zablák, csengettyűk és harangok. A 18. századból fagerendelyes, domború kormánylemezes, vaspapucsos ékék vágógereblyék cséphadarók maradtak fent” (Dimény-Haszmann, 2021:97).

A vidék méhészkedési múltjának bemutatása külön is érdekes és gazdag gyűjteménye és látnivalója a szabadtéri múzeumnak. A múzeumudvarra belépve, a bejáratnál jobbra számos, formájában és színében is eltérő méhkaptár hívja fel magára a figyelmet. Akadnak köztük polcokra állított, vesszőből font és betapasztott kasok, gyékénykasok, különféle méretű keretes kaptárak, emberalakot formázó fűz-, jegenye- és hársfaköppük, faodúk. A vidék méhészkedési múltját bemutató kiállítás családi hagyományokra épül. A múzeumalapító Haszmann Pál apósa, Cseh Lajos igazgató-tanító jó méhésztudó volt. Hárómszéken, és az 1800-as évek második felében a Hárómszéki Méhésztudósok Egyesületének elnöke volt.

Épített örökségünk emlékei – elsősorban kopjafákkal, keresztekkel, sírkövekkel – vidékünk székely temetőképének eredeti képét tükrözik. Ezenkívül a faragott és feliratos mennyezetartó gerendák, kőemlékek, középkori ablak- és ajtóbélletek, amelyeket látni kell és szóra bírni, hogy meséljenek a régmúlt időkről, az alkotó emberről.

Haszmann Pál Péter írásából megtudjuk, hogy a fafaragó tábor résztvevői a kapuállítók bevonásával 1982-ig 230 székelykaput és több mint 600 kopjafát állítottak fel csak Kovászna megyében, de Erdélyben és Magyarországon is tevékenykedtek. Ezen kívül több ezer, lakásbelső díszítő népművészeti tárgyat is készítettek (Haszmann, 1982:13). Halála előtt Haszmann Pál Péter felsorolta, hogy hol készítették székelykapukat. Az országok a következők: Románia, Magyarország, Finnország, Svédország, Délvidék, Felvidék, Kárpátalja, Egyesült Államok, Kanada, Ausztrália. Számos romániai megyében és számtalan Kovászna megyei településen állnak a Csernátoni Népfőiskola eredetű székelykapuk (Lásd erről részletesen Dimény-Haszmann, 2021:132).

A temetői kopjafák készítése az évszázadok során, külön népművészeti ággá fejlődött. Kialakult jelrendszere, melyből az elhunyt személyiségére vonatkozó adatok ismerhetők meg. A 20-25 centiméteres, négyzet keresztmetszetű, 3-4 méter magas faoszlop 3 fő részből áll: Lábazatát mélyen a földbe ássák, megelőzendő eldőlését. (Ma már gyakori, hogy a korhadás megakadályozására betonlábra szerelik. Az egész hasábot pácolják. Ez szép barna színt ad az anyagnak.) Közvetlenül a föld felett a törzset simára faragják a feliratnak. Itt az elhunyt neve, kora vagy születési és halálozási évszáma olvasható. A múzeumban találkozhatunk tréfás felirattal is. Egy példa: „Itt nyugszom én, / Olvasod te, / Olvasnám én, / Nyugodnál te”.

A felső rész a jelképek helye. Rendkívül változatos és kifejező a fejfák jelképrendszere. A díszítő elemek mértani idomok, a csillagok különböző változatai. Kör, négyzet, Nap, Hold, a tűz és a víz jele. András- vagy székely-kereszt, virágok motívumai, molnárgomb. Legfelül a „fej”, melyből megtudható az elhunyt neme, a nyaki részből pedig a kora stb. A férfiaknak koronát, buzogányt vagy sisakot faragnak. Az idősebb asszonyra konty, a fiatalabbra tulipán vagy liliom emlékeztet. Ha a kopjafa lándzsában végződik, az a hősi halál jele.

A skanzen egyik legértékesebb gyűjteménye a régi mezőgazdasági szerszám- és gépkiallítás, amely Háromszék gazdálkodásának múltját, tárgyi és szellemi anyagát hivatott bemutatni, mint a korabeli gőzgépeket, cséplőgarnitúrákat, traktorokat, motorikus erőgépeket, talajművelő gépeket, valamint jó néhány egyedi mezőgazdasági szerszámot. Az *Erdély-szerte egyedülálló mezőgazdasági szerszám- és gépkiallítás* egyes darabjainak gyűjtése az 1960-as évek második felében kezdődött, először apróbb eszközökkel, díszített tárgyakkal, kovácsolt kapákkal és ékékkal. A főépület, a kúria mögött elszálva a gyűjtemény egy nagyobb csoportja látható, az egyhengeres – álló- vagy fekvőhengeres – dízel- és benzines, kis teljesítményű, 2, 4, 6, 8 lóerős motorok, az ún. stabilmotorok. Ezek egy transzmissziós szíjrendszer segítségével szinte bármilyen gépezetet (munkagépet), pl. fűrőgépet, köszörűt, darálót, szeletelőt, körfűrészstb. meghajtottak. A gyűjtemény egyik szép példánya a budapesti Langen Wolf gépgyár benzines Otto-motorja. Ez például a kőkösi Petrovits családtól került a múzeumba.

A *talajművelőeszköz-gyűjtemény* egyik ékessége a falu nagy szülöttje, az 1848-as szabadságharcnak főhadnagya, az ezermester Végh Antal által tervezett és gyártott Végh-féle vaseke. Ez egy váltóeke-típus, amely forradalmasította a mezőgazdaság eszköztárát. Annyira bevált Háromszék

hegyes-dombos vidékén, hogy százával, ezrével igényelték. Ez szorította ki Háromszékről az addig használt faekéket, de a határon kívülre is jutott belőle.

A múzeum jelenleg 10 gőzgéppel és 11 cséplőgéppel büszkélkedhet, ezek a favázás és fém cséplőszeletrények a budapesti Első Magyar Gazdasági Gépgyár Rt.-ben, a Magyar Királyi Államvasutak Gépgyárban, illetve a híres Hofherr-Schrantz gépgyárban készültek. A kiállítás „kincsei” közé tartoznak még a különálló kerekekre szerelt herefejtők, ebből hat látható a gyűjteményben, ugyancsak a fenti gyárakból kerültek ki, a lencserosták, a két világháború között használt műtrágyaszóró, a hazai és külföldi gyárak magtisztítói, szelektorai. Ezek a tárgyak is a múzeumot gazdagítják.

A gyűjteményben még vashengerek, perjetépő-boronák, küllős kapák, kaszáló- és kapológépek, marokrakó aratógép, arató-kötözőgép, burgonyapergető (pityókapergető), múlt század eleji tárcsásborona, burgonyafüllesztő, különböző lencse- és csigarosták, szecskázógép is megtalálható.

A korabeli traktorok külön látványt képviselnek. A gyűjteményben többek között található egy 1922-es amerikai, petróleummal működő Fordson traktor, két magyar gyártmányú Hofherr és egy McCormick traktor. A *szállítóeszközök* között elsősorban a háromszéki székértípusokat sikerült begyűjteni. A terményszállításra szolgáló hordószekér – melyre 22 mázsát is fel lehetett rakni –, valamint az utazószekér jellegzetes háromszéki típusa, a pergőszekér, vagy kasos szekér is látható, amelyek esetében, más vidéktől eltérően, a kast csigolyából (vesszőből) fonták.

A Damokos-kúria későközépkori boltíves pincéjében kapott helyet a magyar öntöttvasművességet bemutató kiállítás, a „kályhamúzeum”. Ez nemcsak kályhákat (székelyesen: érckályha), de dísztárgyakat, a hitélettel, temetőkultúrával kapcsolatos művészi „öntvénycsodákat” és használati tárgyakat is magába foglal. A gyűjtemény legrégebbi darabjai a 17–18. századból valók, többségük a 19. századból, a magyar öntöttvasművesség fénykorából, Erdély hírneves öntőgyáraiból kerültek ki.

A múzeum értékes gyűjteménye a 2004-ben megnyílt technikatörténeti tárgyakat felvonultató „rádiós” kiállítás is. Legkorábbi készülékek közé tartoznak a kristálydetektoros fülhallgatós rádiók. A vevőkészülékek sokasága mellett a hangrögzítő, hangvisszaadó készülékek, korabeli telefonok, gramfonok, patefonok is helyet kaptak az 1920-as, 1930-as évektől kezdődően egészen napjainkig. A gyűjteménynek több mint nyolcvan százalékát sikerült ismét működőképessé tenni, azokat meg is szólaltatják a látogatók gyönyörűségére. Európa minden országa, ahol gyártottak rádiókészülékeket, képviseltette van a tárlatanyagban rádióvevő és -adó készülékeivel. A leghíresebb gyárak közül megemlítjük a magyar Standardot, Oriont, Videotont, a holland Philipsset, a német Grundigot, Telefunkent, a cseh Teslát, ezek egy-két darabja gazdagítja a gyűjteményt. A legkorábbiak a Philips és az Orion gyárakban készült, kristálydetektoros, fülhallgatós készülékek az 1920–30-as évekből. Napjainkban is kerülnek elő igen régi készülékek, gyűjtésük folyamatos.

A gyűjtemény nagyon fontos és tanulságos részét képezi a község és a vidék művelődéstörténeti, illetve nevezetes személyeinek életét, munkásságát bemutató alapkiállítás. A múzeum udvarán Csernáton nagy szülöttjeinek, Bod Péternek és Végh Antalnak a mellszobrai állnak.

Bod Péter református lelkész, irodalomtörténész, egyháztörténész, történész, író; „a későbarokk évtizedek legnagyobb magyar tudósa volt.” Az irodalomtörténet szempontjából legfontosabb műve a *Magyar Athenas* című, 1766-ban megjelent lexikon, amely több mint ötszáz

magyar írókat mutat be. Ez az első magyar nyelven megjelent irodalomtörténet. Végh Antal honvéd főhadnagy is Alsócsernáton születtje volt. Székely ezermester, az 1848–49-es forradalom és szabadságharc neves háromszéki személyisége. A 1848–49-es forradalom és szabadságharc idején Gábor Áron és Turóczi Mózes oldalán kapcsolódott be az ágyúgyártásba. A kézdivásárhelyi műhelyben „az ágyúöntő cső mellett dolgozók művezetőjét” a korabeli iratok is említik. A forradalom leverése után tovább kamatoztatta tehetségét, a „kardból ekét kovácsolt”, vízimalmot, szélmalmost, gőzgépet, cséplőgépet, vízvezetékét készített. Legismertebb és legfontosabb találmánya a már említett Végh-féle vaseke.

A múzeum nemcsak a múlt tárgyainak gyűjteménye, hanem a kapcsolódó intézmények és rendezvények révén a jelenlegi székely élet szerves része. Ezekben a tevékenységekben erdélyiek, magyarországi és Kárpát-medencei magyarok egyaránt részt vesznek. De más országokból is érkeznek vendégek. A múzeum alapításához kötődik a Csernátoni Népfőiskola és a Csernátoni Bod Péter Közművelődési Egyesület „születésének” az ideje is. A Csernátoni Népfőiskola is immár 50 éve, áprilistól októberig fogadja és várja a szépteremtés, a hagyományos mesterségek – fafaragás, bútorfestés, nemezelés, fonás-szövés, ács, asztalos, kerek mesterségek, művészi kovácsolás, székelykapu-építés és faragás stb. – megismerése igényével és e lehetőséggel élni kívánó fiatal alkotók százait. A Népfőiskola nyári és téli tevékenységébe, alkotótáboriba, előadásaira százával jelentkeznek fiatalok. Számukra alkotóműhelyek, kb. 30 férőhelyes szálláshely, konyha, ebédlő, zuhanyozó van biztosítva. A népfőiskola lehetőséget teremt a hagyományos mesterségek megismerésére, elsajátítására.

Az alkotóműhely az első évtizedekben az alábbi nevekkel szerepelt a sajtóban: népi faragók tábora, faragóiskola, faragókör, komoly faragócsoport, Haszmann Pál műhelye, műhely, kapuállító csoport, a Művészeti és Népkiskola faragó osztálya, Csernátoni művésztelep, faragótábor, Népművészeti Iskola faragórészlege”. Az intézmény 1989 után kezdte használni a Népfőiskola nevet (Dimény-Haszmann, 2021:114).

1973-ban szervezték meg Csernátoni Művésztelep néven a múzeum képzőművészeti táborát, olyan hírneves képzőművészek részvételével, mint Cseh Gusztáv, Gergely István, Árkossy István, Plugor Sándor, Barothy Ádám, Diénes Attila, Diénes Csaba, Tornai Endre, Bodó Levente, Simon Endre. Az első év eredményeit Közép Sándor foglalta össze, mint írja: „A nyáron képzőművészek táboroznak a községben, és egy-két értékesművel ajándékozták meg a múzeumot. A múzeumkertben ma már ott áll Bod Péter mellszobra, Gergely István kolozsvári szobrászművész alkotása. Ugyancsak ő készítette Végh Antal busztját” (Közép, 1974:25-26).

2006-ban alakult a Haszmann Pál Közművelődési Egyesület, amely a különböző rendezvényekre szerez anyagi támogatást. Célkitűzése a múzeum gyűjteményének gyarapítása, rendezvények, kiállítások szervezése, a tavasztól őszig tartó alkotótáborok megszervezése, lebonyolítása, kapcsolattartás, a múzeumi, népfőiskolai munka népszerűsítése. Az egyesület égisze alatt jelenik meg a *Csernátoni Füzetek* című időszakos kiadvány is.

A múzeum anyaintézménye és fenntartója, Kovászna Megye Tanácsa állandó támogató, de a múzeum mellett működő kulturális egyesület segítségével pályázati forrásokat is mozgósítanak, így a Nemzeti Kulturális Alapot, a Bethlen Gábor Alapot, a Csoóri Sándor Alapot és a Communitas Alapítványt kell kiemelni, mint állandó támogatókat. Meg kell említeni számos segítő, lelkes pedagógust, barátot, gépészt, rokonokat, akik önzetlenül segítenek egy-egy rendezvény lebo-

nyolításában. Az eltelt évtizedek alatt sokan önzetlenül gyarapították a múzeum gyűjteményét.

A múzeum számos speciális rendezvényt is szervez. Már a múzeum megalapítása előtt is voltak rendezvények, amelyekről a Megyei Tükör 1971-ben így ír: „Népszerűek voltak az olyan rendezvények, mint a két Ika-vári ünnepség, a Bod Péter emlékünnepe, a Kányádi Sándorral és Beke György írókkal rendezett találkozók (Megyei Tükör, 1971).

Jelenleg a számos rendezvény egyike a Csernátoni Burrogtató, amely azzal a szándékkal indult, hogy évről évre megrendezendő őszi eseménye legyen a csernátoni Haszmann Pál Múzeumnak. A rendezvényen elsősorban gépészek találkoznak, hogy bemutathassák az odalátogatóknak az Erdély-szerte párhát ritkító mezőgazdasági szerszám- és gépgyűjteményük legérdekesebb darabjait. Az eseményen természetesen magyarországi gépészek is részt vesznek, és egész napos őszi programot jelent, ahol külön program várja a szakmai érdeklődőket és a családosan odalátogatókat is. A programok között szerepel a gépfelvonulás, gépbemutató, előadások, kiállítások, koncertek és családi programok is.

Számos múzeumpedagógiai tevékenység is színesíti az intézmény palettáját, jeles napokhoz, a múzeum gyűjteményéhez kapcsolódóan, mindezek többévtizedes múltra tekintenek vissza, sok érdeklődőt vonzanak. Egyik ilyen, nagyon népszerű esemény a húsvét előtti tojásírás, ahol a hagyományos, viaszos technikával és hagyományos motívumokkal ismerkedhetnek meg az érdeklődők.

2018 óta kapcsolódik be az intézmény a március 10-i Beporzók napja rendezvénybe, mely szintén népszerű a diákok körében. A kezdeményezés rávilágít a beporzók mindennapi életünkben betöltött szerepére és a kihalásuk okozta hatásokra. A Magyar Múzeumok Online országos, sőt Kárpát-medencei mozgalommá emelte a kampányt. Ez a fontos ökológiai problémakör így a múzeumok, oktatási intézmények, közgyűjtemények társadalmi, fenttarthatóságért kiálló szerepvállalását bizonyítja.

A HASZMANN PÁL MÚZEUM NEMZETI JELENTŐSÉGE

A múzeum nemzeti jelentősége egyértelmű és átütőerejű. A múzeum a magyar nemzeti múzeumi kultúra kiemelkedő része, a Kárpát-medence „legkeletibb szélén”. Mindenekelőtt azért, mert a tárgyi és szellemi néprajz eszközeivel bemutatja a székely-magyar múlt történelmi értékeit. Az áttekintés, a gyűjtés több évszázadot fog át. Nemzeti jelentőségű, hogy bizonyítja egy autonóm magyar kultúra létezését a Kárpát-medencében, annak keleti szélén.

A Haszmann Pál Múzeum összeurópai jelentőséggel is rendelkezik. A székely-magyar kultúra egyenrangúságát jeleníti meg, amely végig tekintve történetileg a magyar kultúra európai képét igencsak szükséges. Az európai külföldi értékelésben – ezeréves történelmi dimenzióban-, ugyanis elismerő vélemények mellett, sok a negatív torzítás. Nem beszélve arról, hogy a honfoglaló magyarokat nyershúsevessel és vérivással, sőt még a ló, a farkas, a róka és a macska nyershúsának evésével is megvádolták, Aventinus még többet állít. Szerinte a magyarok:” a megölt ellenség hasát felvágják, szívét megeszik, vérért megisszák, holttestek fölött lakmároznak és ugyanilyen vadak nőik is” (Idézi: Eckhardt, 1939:89). A magyar kultúra a barbárokat ábrázoló, kliséket alkalmazó képe a XX. századra perifériára szorult, de az indoeurópai kultúrfőlény érzülete, még jelenleg is megjelenik európai tankönyvekben és enciklopédiákban. (Nem

említünk példákat az ilyen nemzetekről, mert ez egy másik tanulmány tárgya lehetne. A nyájas olvasók közül sokan, egészen biztosan kitalálják ezeket az országokat).

Az európai országok kultúrfőlnye a „hunok utóda” magyarokkal szemben a további évszázadokban is jellemző és elterjedt maradt. Meghatározó módon élenjárnak ennek a kliséken alapuló, elfogult véleményeknek a német szerzők. A Németországban tanuló Bod Pétert annyira felháborította az az állítás, hogy a magyarok művelődésre képtelenek és a magyar irodalom nem is létezik, hogy megírta a „Magyar Athenas” című művet, amely az első magyar irodalomtörténet. Ez a mű többszáz magyar nyelven megjelent irodalmi művet sorol fel. A Németországban élő Czwittinger Dávid, aki egyébként selmezbányai német anyanyelvű ember volt, szintén felháborodott – hiszen a magyar nyelvet is beszélte –, és ezért összeírta és közreadta 250 magyar irodalmár adatait, és azokat lexikonszerű összeállításban megjelentette, Specimen Hungaræ Literatæ címmel. Még ki is felejtett egyes szerzőket (lásd erről részletesen Nemeskürthy, 2001:311-312).

Jellemző a magyar kultúra lenézésére, hogy a hírneves kiadóvállalat a Cotta-cég pályázatot hirdetett a következő címmel: „Alkalmas-e a magyar nyelv a közigazgatás, a kereskedelem, a kultúra, az ipar, a tudomány korszerű fogalmainak kifejezésére?”. A 21 pályamű közül 9 a latin nyelvet ajánlotta közigazgatási nyelvre, 3 a németet és 5 a magyar nyelvet, akik között az egyik a spielbergi és kufsteini börtönt megjárt Kazinczy Ferenc volt (Lásd erről Nemeskürthy, 2000:97-98). Ennek az értékítéletnek logikus következménye volt, hogy a Habsburg-birodalom elnyomta és korlátozta a magyar kultúrát és a nyelvet. 1814-ben Ferenc császár postai cenzúrárt vezetett be és 2500 magyar nyelvű könyvet tiltott be. Ezt a történész Szekfű Gyula rendőralomnak nevezte és szembe állította Mária Terézia uralmával (Lásd erről Nemeskürthy, 2000:100).

A XX. században egyfelől megtalálhatóak az európai országok értékelésében a tényismerten alapuló jellemzések a magyar kultúra európai egyenrangúságáról és kiemelkedő értékeiről, azonban a másik vélemény a magyarokat még mindig ázsiai jövevénynek tekinti, aki vad hun-szittyia őseinek kulturális hagyományait fenntartva, alapjában idegen test az indogermán Európában. A XX. és a XXI. században a tudományban és a különböző művészeti ágakban intézmények és alkotók egész sora bizonyította a magyar kultúra európai egyenrangúságát és olyan autonóm értékeit jelenítette meg, amelyek hatással voltak a többi ország kultúrájára is.

A Haszmann Pál Múzeum ezen intézmények közé tartozik, ebben rejlik kiemelkedő nemzeti jelentősége.

A múzeum az országhatárokon túl ívelő magyar kultúrnemzet létezésének szerves része. Erősíti a magyar identitást és értékes, szélsőségektől mentes önismeret kialakulásában segít. Nem erősíti az uralomra termett Volgai Lovas (Beöthy Zsolt), sem a Bujdosó Magyar (Prohászka Lajos) önképét. A múzeum különböző kiállításainak megtekintése, vagy a rendszeres programokon és egyedi eseményeken történő részvétel után erősödik a magyar nemzeti öntudat, sőt a nemzeti büszkeség is. A Múzeum nem táplálja az egyes magyar emberekben egyébként létező türelmetlen tettvágyat és a halálos kétségbeesést sem. Tettekben megjelenő és kifejezett magatartást sugall. A Múzeum Pál Múzeum támogatja bizonyos időszaki problémák megoldását és a feszültségek mérséklését. Természetesen nem az összes problémát és feszültséget.

Melyek azok a problémák és feszültségek, amelyek megoldásában és mérséklésében szerepet vállal és melyek azok, amelyekben nem tud szerepet vállalni?

A magyar nemzeti identitás fenntartásában, megőrzésében és erősítésében jelenleg a Kárpát-medencei magyarság előtt két alapvető feladat áll. A „kultúrnemzet” építés és a „magyar állami szuverenitás” erősítése. Kölcsönhatásos a kapcsolatuk. A magyar állami szuverenitás a kultúrnemzet építésének alapvető feltétele, ugyanakkor a kultúrnemzet a magyar állami szuverenitás erejének és karakterességének megőrzésében az egyik garanciát alkotja (Lásd erről részletesen Jenei 2021: 245-248).

A magyar állami szuverenitás jelenleg veszélyeztetett az Európai Unió föderatív állam megalapozását célzó intézkedéseitől, amelyek az Amerikai Egyesült Államokhoz hasonlatos Európai Egyesült Államok kialakításának irányába mutatnak. Ez megbontja az Európai Unióban a föderatív és a konföderatív mozzanatok hagyományos egyensúlyát, amely az alapítás óta jellemezte az Európai Uniót. A föderatív irány kiteljesedése megsemmisíti a magyar állami szuverenitást a többi tagállam szuverenitásával együtt. Napjainkban a föderáció hívei offenzívában vannak és a konföderatív erők védekeznek. A magyar állami szuverenitás megőrzése két dolgot igényel. Hiszen ez egyedül, elszigetelten nem lehetséges. Egyrészt regionális együttműködés kialakítását más országokkal, amelyek nem értenek egyet a kizárólagosan föderatív mozzanatokot tartalmazó Európai Unióval. A regionális együttműködés kiterjedhet az interdependens szuverenitásra, azaz az egyes olyan államok szuverenitására, amelyeknek közös problémái közül, egyesek csak együttes, regionálisan koordinált programok keretében enyhíthetők vagy oldhatók meg. Ez alapvetően kormányzati feladat, amely igényli a parlament, a magyar gazdasági vállalkozások, a magyar civil szervezetek (a multik által alapított álcivil szervezetek és a külföldről irányított és finanszírozott politikai erők ellenében) és a magyarság nemzeti összefogását. A Haszmann Pál Múzeumnak ezen a területen közvetlen szerepe nincs, azonban saját feladatai ellátásával értékes, külső támogatást jelenthet az állami szuverenitás erőinek.

Más a helyzet a „kultúrnemzet” építés területén. Itt a Múzeum sokrétű feladattal rendelkezik a kulturális autonómia erősítésében. A kulturális autonómia alapvető fontosságára már évtizedekkel ezelőtt többen rámutattak. Ezek közül kettőt idézünk. Lord Dahrendorf ezt írta: „Európa lényege, hogy különböző gazdasági, politikai és kulturális természetű államokból áll össze. Európát nem szabad arra kárhóztatni, hogy valamiféle központosított Egyesült Államok legyen... Sajnos az Unió, kezdi figyelmen kívül hagyni az egyedi kultúrákat... A válaszok csak nemzeti jellegűek lehetnek. A különböző országoknak csak saját magukra szabott válaszaik lehetnek” (Idézi: Nemeskürthy, 1996:167). Azonban Márai Sándor már korábban hasonló következtetésre jutott. 1942-ben a „Röpirat a nemzetnevelés ügyében” című művében ezt írta: „Európa nagysága és végzete mindig az volt és lesz, hogy különböző kultúrájú, múltú, fajú, nyelvű népek, a jelenük szintjéért és fennmaradásukért, jövőjükért folytatott küzdelemben különböznek s éppen ez a különbözőség adja meg a közös európai erőfeszítés igazi erejét és jellegét...Európa nagy erőforrása és áramtelepe mindig az itt élő történelmi népek öntudatos, egymás ellen és egymás mellett folytatott versenyének különböző szintjéből táplálkozik. Olyan Európa, melynek lakosai közös nyelvet beszélnek, melynek népei elvesztették történelmi öntudatukat, népi becsvágyukat, megszűnne Európa lenni. Európa ereje a sokszínűség, az ellentét, a vita, az emlékezés, a bizonyítás és a különbözőség” (Idézi: Nemeskürthy, 1996, 1996:167).

A helyzet lényegileg nem változott azóta, sőt Lord Dahrendorf és Márai Sándor intelmeinek még erősebb a realitásuk a föderatív integráció agresszív kikényszerítését tartalmazó intézkedések és tervek miatt.

A Haszmann Pál Múzeum vezetése egyrészt feladatának tekintette és tekinti a székely kulturális autonómia megjelenítését. Ez a kapcsolódó intézmények és programok célja is. Ezzel támogatja a székely autonómia megteremtésére irányuló törekvéseket. Másrészt ezzel szerves része és támogatója a kulturális autonómia erősítésére irányuló Kárpát-medencei összmagyar törekvéseknek, a magyar kultúrnemzet felépítésének.

A kultúrnemzet erősítésének egyik akadálya a magyar történelmi múlt hiányos, vázlatos, vagy éppen torz ismerete. Pedig egy fának akkora a lombozata, mint a gyökérzete. A gyökérzet a történelmi múlt ismerete, a lombozat a jövő. Ebből következik: ha a gyökérzetet meggyengítjük, megcsonkítjuk, akkor a jövő építését is korlátoztuk. Amelyik kultúrnemzet nem ismeri a múltját, annak nincs jövője. A Haszmann Pál Múzeum az autonóm magyar kultúra ismertetésével a Kárpát-medencei magyarság szintjén tevékenykedve támogatja a magyar történelmi múlttól meglévő ismeretek szélesítését, tárgyi és szellemi néprajzi dimenzióban egyaránt.

A magyar határon túl élő magyarság közös problémája, hogy a magyar öntudat és az egzisztenciális érvényesülés között repedés keletkezett. A repedés szűkítésében vállal szerepet a magyar kisebbségek magyarországi gazdasági és kulturális segítése. Nem lebecsülendő azonban a kisebbségi intézmények magyar öntudatot és büszkeséget erősítő tevékenysége sem.

A magyar kultúrnemzet fennmaradása az erősebb és öntudatosabb magyarság kialakulásától függ. Ez minden magyar intézménynek – így a Haszmann Pál Múzeumnak is – hivatásszerű feladatot ad, amelyet a múzeum vezetése és munkatársai annak is tekintenek.

Az anyaországi és kisebbségi intézmények munkája azon mérhető, hogy felnő-e egy egészséges hazaszeretető, erkölcsös nemzedék, amely természetesen érzi magát magyarnak, akkor is, ha a világ bármely pontjára kerül.

ÖSSZEGZÉS

A múzeumban évtizedek alatt nagy erkölcsi tőke halmozódott fel, amit egy közösség önnön erejéből, a sok támogató, megértő, segítő, jó szándékú ember önzetlenségéből teremtett. Megfogalmazódott a jelszó: múzeum a faluban, falu a múzeumban. Vagyis a Haszmann Pál Múzeum tevékenységének hatására egy vidék magára talált ezen a téren is. Az értékek megbecsülése és megtartása révén jogos helyet kér a múzeum – más múzeumok között – a magyar nemzeti örökség számbavételében, gyarapításában és az utánuk jövő nemzedékekre való örökítésben.

Felelősségérzet és hivatástudat. Felelősségérzet a „kincsesbánya” értékeiért, elkötelezettség a múzeum jövőjéért, és olyan hivatástudat, amely a magyar identitás erősítésére, a magyar kultúra európai egyenértékűségének bizonyítására irányul. Ez jellemzi a Haszmann Pál Múzeum fenntartóinak, fejlesztőinek-gyarapítóinak tevékenységét. Fáradtságot nem ismerve fogadják a turistákat és az érdeklődő embereket, családokat. Körbe vezetve őket, megismertetik velük a múzeum páratlan kincseit. Nyári faragótáborokat, bútorfestő programokat szerveznek. Rendszeresen szerveznek ünnepi eseményeket, speciális rendezvényeket, amelyen az egész falu, a Székelyföld és Erdély, valamint a Kárpát-medence érdeklődő magyarsága részt vesz.

A Haszmann család most élő tagjai méltó folytatói a korábbi elődök, Haszmann Pál és Haszmann Péter Pál által vezetett-irányított tevékenységnek.

A munkatársak – mint mindig – most is tervezik a jövőt. Egyre többen ismerik és támogatják őket. Magyarságukra büszke, áldozatkész emberek. A nemzeti jelentőségű intézmény támogatásra érdemes és olyan szinten lehetne és kellene támogatni, megadva számukra a nemzeti jelentőség rangját, amely biztosítja a Haszmann Pál Múzeum hosszú távú gyarapodását, a kapcsolódó intézményesült és egyedi kezdeményezésen alapuló tevékenységeket, az intézmény történelmi távlatú létezését.

JEGYZETEK

¹ A múzeum alapításának és történetének áttekintése Dimény-Haszmann Orsolya különböző írásain alapszik

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Cseh Gusztáv (1973): A szülőföld körül. Utunk, 1289. 6-7. 11.
- Dimény-Haszmann Orsolya (2011): Végh Antal emlékezete. *Acta Siculica* 593-612. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy.
- Dimény-Haszmann Orsolya (2013): A Csernátoni Haszmann Pál Múzeum. In: Kinda István (szerk): *A Székely Nemzeti Múzeum*, 75-84. T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy.
- Dimény-Haszmann Orsolya – Haszmann Pál (2015): Haszmann Pál Falumúzeum: élet van benne. *Nőileg Magazin*, 2015. szeptember
- Dimény-Haszmann Orsolya (2018-2019): A Csernátoni Haszmann Pál Múzeum Alapításának Előtörténete, Megalapítása és Kezdeti Működése. *Acta Siculica*. 431-449. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy.
- Dimény-Haszmann Orsolya (2021): *A csernátoni Haszmann Pál Múzeum története*. Erdélyi Múzeum-Egyesület. Kolozsvár.
- Dimény-Haszmann Orsolya (2023): Jubileumi év a Csernátoni Múzeumban. *Háromszék Független Napilap*. 2023. augusztus 15.
- Eckhardt Sándor (1939): A magyarság külföldi arcképe. In: Szekfü Gyula: *Mi a Magyar?* Magyar Szemle Társaság. Budapest.
- Jenei György (2021): Magyar etnikai identitás és magyar állami szuverenitás II. Az állami szuverenitás és az etnikai identitás trendjei; a külső hatások szerepe. *Polgári Szemle*. 2021/1-3. Polgári Szemle Alapítvány, Budapest.
- Kovács Nemere (1973): A csernátoni példa. *Utunk*, 1973. 28. 1289. 6-7. 11.
- Közép Sándor (1974): Visszapillantás a csernátoni Művelődési Egyesület egyéves munkájára. *Művelődés* (2.) 25-26.
- Mátyás Árpád (1973): Malom a múzeumban-múzeum a malomban. *Előre*, XXVII: évf. július 14.
- Megyei Tükör (1971): IV. évf., 316 sz. május 1.
- Murádin Jenő (1978): Napirenden. *A Hét*. 1978. IX évf. december 8.2.
- Haszmann Pál Péter-Haszmann József (1982): Múzeum és Iskola. *Művelődés*. 3. XXXV. évf.
- Illyefalvi Kádár Gyula (1982): *Művelődés*. XXXV. évf. november 8-9.
- Nemeskürthy István (1996): *Meddig várjunk?* Szabad Tér Kiadó, Budapest.
- Nemeskürthy István (2000): *Kis Magyar Művelődéstörténet*. Szent István Társulat az Apostoli Szentszék könyvkiadója, Budapest.
- Nemeskürthy István (2001): *Mi, magyarok*. Akadémia Kiadó, Budapest.
- Pálffy Lajos (2022): A világ legjobb múzeuma. Utazások a magyar Erdélyben és Székelyföldön. *Magyar Hírlap*. 2022.05.09, Budapest.
- Székely Zoltán (1973): Múzeum Csernátonban. *Művelődés*. XXVI. évf. 4. Sepsiszentgyörgy, Utunk, 1978. XXXIII. évf. 51.7.

KÉPEK

A Damokos kúria az alapkiállítás színhelye

Haszmann Pál,
a múzeum alapítója

Haszmann Péter Pál Igazgató, a múzeum kifejlesztésének vezetője

Az Alapkiállítás egyik részlete

A Damokos kúria egyik terme

Az alapkiállítás részlete

Az alapkiállítás részlete

Székely ház berendezése

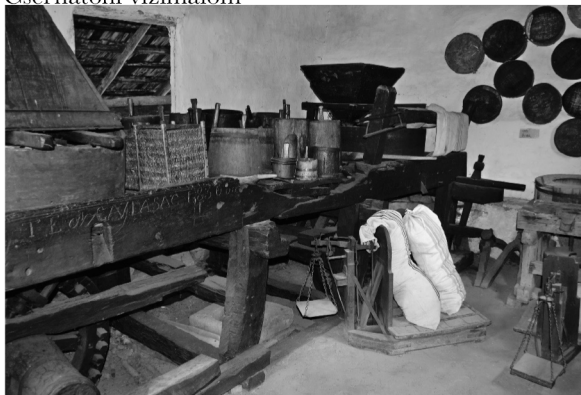
A skanzen egyik részlete

Skanzen: régi székely házak

Csernátoni vízimalom

Méhészeti kiállítás régi méhkasokkal, kaptárakkal

Kopjafás temető

Mezőgazdasági gépek és szerszámok

Bod Péter mellszobra

Végh Antal mellszobra

A gépkiallítás és egyes részei

Rádiókiállítás

A kályha múzeum

